

*Роман Сергійович Кваша,
науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор філософії в галузі права
ORCID: 0000-0003-4284-4917*

ПРОБЛЕМА ВИДІВ НАСИЛЬСТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Проблематика насильства та його видів у вітчизняній юридичній науці не втрачає своєї актуальності, тим більше сьогодні, коли понад рік триває повномасштабне вторгнення РФ на територію України, що супроводжується численними актами насильства різних видів. Крім того, агресор використовує сексуальне насильство як зброю війни. Генеральний прокурор А. Костін зазначив, що українські прокурори фіксують такі випадки скрізь, де перебували військові РФ. Упродовж усього історичного розвитку конфлікту, як збройні, так і ті, що не досягли їх рівня, завжди супроводжувалися підвищенням загального рівня злочинності [1, с. 21]. А під час війни суттєво зростає рівень саме насильницької злочинності.

Загалом сучасне насильство значно відрізняється від того, що переважало в минулому столітті. Однією з причин трансформації насильства є глобалізація як один із основних детермінантів появи нових видів кримінально протиправного насильства. Водночас чіткої диференціації видів насильства у кримінально-правовій науці й досі не вироблено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній науці видам кримінального насильства приділяли увагу: М. Бабаєв, О. Бандурка, Ю. Баулін, І. Богатирьов, В. Василевич, Б. Головкін, В. Голіна, В. Горбачевський, О. Григор'єва, В. Гришук, О. Гуртовенко, І. Даньшин, О. Джужа, В. Дрьомін, А. Закалюк, А. Зелінський, А. Йосипів, І. Карпець, О. Колб, О. Костенко, В. Кузнецов, І. Лановенко, О. Литвинов, П. Михайленко, В. Навроцький, Ю. Нікітін, А. Савченко, Г. Собко, В. Тацій, В. Тихий, В. Туляков, П. Фріс, В. Шакур та багато інших вчених.

Мета статті – визначення видів насильства у кримінальному праві України.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Насильство як кримінально протиправне явище – це насамперед протиприродне асоціальне явище, зумовлене патологією формування волі і свідомості особи, що виявляється у застосуванні фізичного або психічного насильства до іншої людини. Об'єктивними та суб'єктивними ознаками насильства визначено такі: протиправна поведінка, яка проявляється в зовнішньому середовищі та виражена в конкретних усвідомлених актах діяльності людини; спрямованість проти організму іншої людини; наявність конкретного адресата (потерпілого – при безпосередньому насильстві, або його близьких осіб – при опосередкованому насильстві); може мати місце як проти, так і поза волею іншої особи (потерпілого); умисний характер поведінки особи; здатність впливати на несвідоме та заподіювати фізичну, моральну, майнову шкоду іншій особі; наявність мети спричинити шкоду іншій особі певного характеру.

На основі наведеного поняття та ознак насильства, доцільно звернутись до визначення його видів. Загальновідомо, що насильство – це складне явище соціальної дійсності, яке має дуалістичну природу та різноманітні зовнішні прояви у вигляді актів зовнішньої поведінки людини. Насильство має два основних види, а саме фізичне та психічне насильство. Усі інші види насильства, що виокремлюються у теорії кримінального права України та кримінології, на нашу думку, охоплюються однією з них.

Попри певну дослідженість проблеми зазначених видів насильства, все ж доводиться констатувати, що питання стосовно їх доктринального розуміння залишається до сьогодні дискусійним. Вчена-правознавець Л. Брич вказує на непослідовність кримінального законодавства у цій сфері.

В одних випадках законодавчі формулювання прямо вказують на те, що термін «насильство» охоплює наслідки у вигляді певної шкоди здоров'ю. Зокрема, це очевидно у тих статтях Особливої частини КК, у назві яких фігурує термін «погроза або насильство», а в диспозиціях різних частин таких статей уточнено зміст погрози та вказано на суспільно небезпечні наслідки у вигляді тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. В інших випадках законодавець відмежовує поняття «насильство» від наслідків у вигляді легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень [2, с. 30]. Натомість М. Панов пише, що якщо поняття «фізичне насильство» включене до ст. 126 КК України, то немає необхідності кваліфікувати вчинені діяння додатково за статтями, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень відповідного виду, оскільки вказівка в законі на насильницький спосіб вчинення злочину (фізичне насильство) означає одночасно не лише завдання удару, побоїв, а й можливе або дійсне заподіяння потерпілому легкого чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Все вчинене (в тому числі наслідки, що настали), стверджує академік М. Панов, охоплюється тією нормою КК України, в якій фізичне насильство включене як обов'язкова ознака відповідного злочину [3, с. 19].

У науці існує багато теорій насильства. Серед них у контексті проблем протидії домашньому насильству в Україні на увагу заслуговує теорія циклічності насильства або міжпоколінного передавання насильства. Тоді як одні науковці намагаються встановити, чи можуть насильницькі зразки поведінки бути успадкованими з батьківської сім'ї як результат спостереження чи переживання насильства в дитинстві, інші науковці пояснюють злочинну поведінку, покладаючись на поняття циклічності насильства. Ця теорія стверджує, що насильницька поведінка є засвоєною в межах сім'ї і передається від одного покоління до іншого. Діти, які є свідками образливої поведінки між батьками чи жертвами насильства з боку батьків у дитинстві, виростають і взаємодіють зі своїм партнером чи дитиною у такий же спосіб. У результаті проживання в дитинстві в такій сім'ї розвивається схильність до насильства у власній сім'ї. Отже, як стверджує ця теорія, ми маємо безперервний ланцюг насильства [4, с. 70].

Також слід зауважити, що булінг – це завжди насильство. Вчені констатують, що булінг переважно має місце в організованих колективах, виділивши основні соціальні організації, де теоретично він може мати місце, спробуємо поділити булінг на основні види: булінг у школі; булінг на робочому місці; булінг в армії («дідівщина»); кібербулінг (насильство в інформаційному просторі) [5, с. 160].

Отже, слід виокремити такі основні види насильства: залежно від форми зовнішнього прояву – фізичне та психологічне; залежно від адресата – безпосереднє та опосередковане; залежно від способу поширення – offline насильство та online насильство [6, с. 132–133].

Вважаємо, що про дуалістичну природу насильства свідчить натуралістичний підхід в юриспруденції, який запропонував О. Костенко: «Насильство, як і будь-яка форма кримінальної поведінки, – це прояв певних властивостей «соціальної особистості», тобто властивостей її волі і свідомості, що надають поведінці кримінальний характер. ... «соціальну особистість», що має такі властивості волі і свідомості, які можуть надавати поведінці людини характер соціальної патології, слід називати «соціопатичною особистістю» [7, с. 10]. Широкий підхід до розуміння насильства ґрунтується також і на підходах у міжнародно-правовому вимірі. Так, згідно із визначенням ВООЗ (1992 р.) насильство – це умисне застосування фізичної сили або психічного впливу, дійсне або у вигляді погрози, спрямоване проти себе, іншої людини, групи або спільноти, що призводить або має велику ймовірність заподіяння тілесних ушкоджень, смерті, психологічної травми, відхилення у розвитку або різного роду наслідки.

Окрім того, у міжнародних документах виокремлюються такі види насильства у внутрішньосімейних відносинах стосовно найбільш вразливих осіб:

1) стосовно дітей: вплив фізичний, емоційний, погане поводження, психічний, сексуальний вплив, відсутність турботи, торгівля чи інші форми експлуатації, що здатні спричинити чи спричиняють фактичну шкоду здоров'ю дитини [8; 9], у тому числі насильство над дітьми у кіберпросторі та ЗМІ [10];

2) стосовно літніх людей: фізичний вплив, психологічне чи емоційне жорстоке поводження, фінансове та матеріальне насильство, сексуальне насильство, відсутність догляду («геронтологічне насильство») [11];

3) стосовно жінок: будь-яка дія, яка спричиняє фізичну, психологічну чи сексуальну шкоду, у тому числі фізична агресія, як-то ляпас, ляпаси, стусани і побої; психологічне насильство, як-то: залякування, постійне нехтування і приниження; статеве примушування та інші форми сексуальних домагань; різні форми контролю, такі як ізоляція від сім'ї і друзів, контроль і обмеження свободи пересування, а також позбавлення доступу до інформації і допомоги [12].

Щодо останнього, то в контексті випадків сексуального насильства у ході збройного конфлікту згвалтування, що вчиняються російськими військовослужбовцями, визнаються злочином проти людяності та розглядається як спосіб катувань [13, с. 212]. Ще до 24 лютого 2022 року вчені розглядали проблему сексуального і гендерно зумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом, як міжнародний злочин чи воєнний злочин [1]. Очевидно, що з початком повномасштабного вторгнення проблема цього виду насильства потребує окремого наукового дослідження також у межах кримінального права України.

Слід виокремити й ознаки, за якими відрізняються насильство та психічний вплив. Так, Л. Наконечна визначає такі: «а) за предметом впливу: насильство – на фізичну цілісність людини в різних інтерпретаціях (органи, тканини, тіло тощо), психічний вплив – на психіку; б) за способом впливу: насильство – енергетичний, психічний вплив – інформаційний (вербальний та невербальний); в) за спрямованістю: насильство – на людину чи тварину, психічний вплив – тільки на людину; г) за характером впливу: насильство, здатне заподіяти шкоду здоров'ю чи життю жорстокими способами, які супроводжуються особливо сильними фізичними та моральними стражданнями, а способи психічного впливу більш лояльні, не супроводжуються, за правило, такими стражданнями; ґ) є альтернативними ознаками складів злочинів» [14, с. 9–10].

Окремі науковці підкреслюють, що насильство не включає вбивство та знищення майна. А. Бондарчук обґрунтовує це тим, що в контексті відповідальності за посягання на журналістів склади кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за посягання на життя журналістів та умисне знищення їх майна, встановлено в окремих статтях Особливої частини КК (статті 347-1, 348-1 КК) [15, с. 137].

Аналогічну позицію, відповідно до якої насильство не охоплює собою вбивство потерпілої особи, аргументує Л. Брич. Вчена вважає, що поняття «насильство», яке використовується у диспозиціях статей Особливої частини КК України, «чітко вказує на спрямованість відповідного злочину на заподіяння фізичної шкоди людині. Роз'яснення ж, що поняття «насильство» охоплює шкоду саме здоров'ю людини і не включає наслідків у вигляді смерті, ґрунтуються на порівнянні санкцій статей, у яких спосіб вчинення злочину позначений як насильство чи відповідний його вид, та статей, що встановлюють відповідальність за заподіяння конкретної шкоди здоров'ю людини (тяжких, середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень)» [2, с. 630–631].

Погоджуємося з цим підходом частково, оскільки вбивства, на нашу думку, не можна відкидати з числа насильницьких злочинів, позаяк вони скоюються власне насильницьким способом. З огляду на викладене, насильство не охоплює знищення і пошкодження чужого майна, оскільки це насамперед самостійні суспільно небезпечні діяння у статтях Особливої частини КК України, відмінні від насильства. Окрім того, виходячи зі значення слова «насильство» в українській мові, насильство може бути спрямовано виключно на організм потерпілого, живої істоти. Знищення ж та пошкодження майна стосується лише впливу винуватого на неживий предмет. А тому поняття «насильство» не охоплює знищення та пошкодження чужого майна.

Насильство, на нашу думку, характеризується умисним характером, що виключає насамперед випадковість. На думку польської дослідниці І. Поспісил, насильство – це всі невідповідні дії, що здійснюються за рахунок переваги злочинця, які порушують свободу особистості, спричиняють їй фізичну чи психічну шкоду та виходять за рамки соціальних норм [16, с. 104]. Авторка слушно вважає, що людина, яка заподіює шкоду іншій, діє умисно та знає, які можуть бути наслідки цієї дії. Злочинець, який застосовує насильство, у такий спосіб хоче контролювати жертву та підкорити її своїй волі.

Розглядаючи насильство як соціально-правову категорію, українська вчена Г. Собко теж вважає, що при його визначенні треба виокремити соціально-правові ознаки, які полягають у насильницькому впливі на особу чи на групу людей, відбуваються завжди протизаконно, проти або

поза волею потерпілого, з умисною формою вини і заподіює або здатне завдати шкоди здоров'ю особистості або громадським інтересам[17, с. 42].

Насамперед наведемо визначення, яке міститься у такому авторитетному виданні, як Великий енциклопедичний юридичний словник: «Насильство – умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду в або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою» [18, с. 518].

Поняття «насильство» за своєю правовою суттю належить до наскрізних кримінально-правових понять, яке повинно мати єдиний зміст у всьому тексті КК. Водночас, зважаючи на специфіку законодавчого конструювання статей Особливої частини КК, у окремих з них поняття «насильство» є відособленим, оскільки вживається у такому значенні в одній або кількох статтях Особливої частини КК.

Попри наскрізний характер, поняття «насильство» не має уніфікованого визначення. Синонімами до слова «насильство» у практичному словнику української мови С. Караванського наведено: «силювання, гвалт, примус, силоміття, (при)неволення; насила, насилля [19, с. 245].

О. Ігнатов виокремлює такі ознаки поняття «насильство: 1) здійснюється проти або поза волею потерпілого; 2) пов'язане з фізичним та/або психічним впливом на потерпілого; 3) його застосування може заподіяти шкоду потерпілому; 4) може бути як засобом досягнення мети, так і метою [20, с. 145].

А. Бондарчук виокремлює склад насильства, його об'єктивні та суб'єктивні ознаки. До об'єктивних ознак він відносить: 1) діяння, яким є енергетичний вплив на відповідний предмет (механічний, фізичний, хімічний, біологічний), а також предмет впливу – органи, тканини, фізіологічні функції органів потерпілого; 2) суспільно небезпечні наслідки – смерть, значна шкода здоров'ю, фізичний біль, фізичні страждання, безпорадний стан, втрата фізичної свободи; 3) причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками; 4) засоби фізичного насильства [15, с. 137–138].

І. Давидович розглядає насильство як родове поняття, що об'єднує такі його різновиди, як фізичне та психічне насильство: насильство – це «умисна протиправна дія, яка полягає у впливі на тіло іншої людини, її психіку або свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею і здатна викликати негативні зміни в організмі потерпілого»; фізичне насильство – «передбачений КК умисний фізичний вплив на тіло іншої людини, який здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею і здатний завдати різну за ступенем тяжкості шкоду здоров'ю або смерть, а також обмежити свободу пересування за відсутності посягання на тілесну недоторканість»; психічне насильство – це «умисний протиправний вплив на психіку іншої людини, який здатний викликати негативні емоції, інші зміни в психіці потерпілого, в тому числі позбавити контролю з боку свідомості за своєю поведінкою» [21, с. 12].

В останній редакції проекту КК України (30.01.2023), який розроблено робочою групою з розвитку кримінального права України, пропонується закріпити дефініцію поняття «насильство» у такому формулюванні: «насильство – фізичний вплив на іншу людину, зокрема шляхом нанесення удару, побойв, застосування акустичного, світлового, термічного чи хімічного фактору або обмеження її особистої свободи». Таке визначення закріплено у ст. 1.4.1 проекту КК України «Значення термінів Кримінального кодексу (госларій)» [22].

Робоча група, визначаючи поняття «насильство» та «погроза», вкладає у зміст цих понять те, що на сьогодні охоплюється двома основними видами насильства, а саме фізичним і психічним. Такий підхід базується на позиції одного із членів робочої групи професора В. Навроцького: «1) насильство – це лише фізичний вплив на організм особи; 2) застосування погрози не охоплюється поняттям насильства» [23, с. 181].

На нашу думку, більш обґрунтованим є традиційний підхід, оскільки не можна змішувати такий вид насильства, як психічне із різновидом останнього – погрозою. З іншого боку, погоджуємось із автором у тому, що не буде перебільшенням сказати, що й тепер той, хто знає, що таке насильство, знає кримінальне право і навпаки [23, с. 178].

Основні результати і висновки дослідження. Основними видами насильства у кримінальному праві традиційно визнаються фізичне і психічне (психологічне). Також можна запропонувати такі класифікаційні критерії виокремлення видів насильства, які не є вичерпними.

Залежно від адресата: безпосереднє насильство, за якого насильницькими діями шкода заподіюється виключно потерпілому, та опосередковане насильство, коли шкода заподіюється особам, близьким потерпілому для того, щоб вплинути на поведінку останнього.

Залежно від способу поширення доцільно виокремлювати offline насильство, що застосовується «очно», та online насильство, що може мати місце з використанням можливостей мережі Інтернет.

З початком повномасштабної війни з РФ проблема такого виду насильства, як сексуальне (гендерно зумовлене) потребує окремого наукового дослідження в межах кримінального та міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Заворотько І. Г. Сексуальне і гендерно-обумовлене насильство, пов'язане з конфліктом, як міжнародний злочин: дис. ... д-ра філософії за спец. 293. Київ, 2020. 301 с.
2. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 60 с.
3. Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений: учеб. пособ. Харьков: Изд-во Харьк. юрид. ин-та, 1986. 54 с.
4. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми: тренінгів курс / за заг. ред: О. В. Безпалько, Т. В. Журавель. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2010. 167 с.
5. Ожйова О. М. Булінг. Шкільний булінг: поняття та основні форми. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. Харків: НУА, 2009. Т. 15. С. 158–163.
6. Кваша Р. С. Насильницька злочинність серед неповнолітніх в Україні як проблема ювенальної кримінології: дис... д-ра філософії в галузі права. Київ, 2021. 230 с.
7. Костенко О. М. Концепція соціопатичної особистості в кримінології. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 9–13.
8. BRASIL. Decreto-lei n. 2848, de 7 de dezembro de 1940. Código penal brasileiro. URL: <https://cutt.ly/HnSZCyW> (дата звернення: 01.06.2021).
9. Preece J. Online Communities: Designing Usability and Supporting Sociability. Wiley, 2000. 464 p.
10. Доклад Всемирной неправительственной организации ЕСПАТ «Насилие над детьми в киберпространстве. 2006». *Кримінальне насильство проти жінок і дітей: міжнародні стандарти протидії*: зб. документів / сост. В. С. Овчинский. Москва, 2008. С. 728–736.
11. Налуцишин В. В. Організація превентивної діяльності геронтологічному насильству: зарубіжний досвід. URL: <https://cutt.ly/nnSXcsM> (дата звернення: 01.05.2021).
12. Доклад ВОЗ о насилии и здоровье. Женева, 2002 г. 363 с. URL: <https://cutt.ly/knSXnIk> (дата звернення: 01.05.2023).
13. Політова А. С. Гендерно обумовлене насильство в умовах збройного конфлікту: кримінально правовий аспект. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни*: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (Львів, 9–11 червня 2022 р.) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 210–214.
14. Наконечна Л. А. Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 210 с.
15. Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 269 с.
16. Pospiszył Irena. Przemoc w rodzinie jako obszar zainteresowania pracy socjalnej. *PRACA socjalna służbą człowiekowi* / red. L. Malinowski i M. Orłowska. Warszawa: Żak, 1998. P. 104–113.
17. Собко Г. М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 791 с.
18. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
19. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5-е вид., опрацьов. і доповн. Львів: БаК, 2014. 530 с.
20. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 41144–151. URL: <https://cutt.ly/WnSXIxg> (дата звернення: 01.05.2023).
21. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.

22. Текст проекту нового Кримінального кодексу України: URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
23. Навроцький В. О. Наскрізнi кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 376 с.

References

1. Zavorotko I. H. Seksualne i henderno-obumovlene nasylstvo, poviazane z konfliktom, yak mizhnarodnyi zlochyn: dys. ... d-ra filosofi za spets. 293. Kyiv, 2020. 301 s.
2. Brych L. P. Rozmezhuvannia skladiv zlochyniv, spilnoi oznakoiu yakykh ye suspilno nebezpechni naslidky u vyhladi shkody zdoroviu liudyny. Lviv: Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2009. 60 s.
3. Panov N. Y. Kvalyfykatsiya nasylstvennykh prestupleniy. Ucheb. posob. Kharkov: Yzd-vo Khark. yuryd. yn-ta, 1986. 54 c
4. Poperedzhennia, vyavlennia i podolannia vypadkiv nasylstva v simi ta zhorstokoho povodzhennia z ditmy: treninhiv kurs / Za zah. red: O. V. Bezpalko, T. V. Zhuravel. Kyiv: TOV «K.I.S.», 2010. 167 s.
5. Ozhiviova O. M. Bulinh. Shkilnyi bulinh: poniattia ta osnovni formy. *Vcheni zapysky Kharkivskoho humanitarnoho universytetu «Narodna ukrainska akademiia»*. Xarkiv: NUA, 2009. T. 15. S. 158–163.
6. Kvasha R. S. Nasylnytska zlochynnist sered nepovnolitnikh v Ukraini yak problema yuvenalnoi kryminolohii: dys... d-ra filosofi v haluzi prava. Kyiv, 2021. 230 s.
7. Kostenko O. M. Kontseptsiiia sotsiopatychnoi osobystosti v kryminolohii. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia*: zbirn. nauk. prats za materialamy nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 26 berez. 2015 r.). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2015. S. 9–13.
8. BRASIL. Decreto-lei n. 2848, de 7 de dezembro de 1940. Código penal brasileiro. URL: <https://cutt.ly/HnSZCyW> (data zvernennia: 01.06.2021).
9. Preece J. Online Communities: Designing Usability and Supporting Sociability. Wiley, 2000. 464 p.
10. Doklad Vsemyrnoi nepravytelstvennoi orhanyzatsyy ESRAT «Nasylye nad detmy v kyberprostranstve. 2006». *Krymynalnoe nasylye protyv zhenshchyn y detei: mezhdunarodnye standarty protyvodeistviya*: Sb. dokumentov / Sost. V. S. Ovchynskiy. Moskva, 2008. S. 728–736.
11. Nalutsyshyn V. V. Orhanizatsiia preventyvnoi diialnosti herontolohichnomu nasylstvu: zarubizhnyi dosvid. URL: <https://cutt.ly/nnSXcsM> (data zvernennia: 01.05.2021).
12. Doklad VOZ o nasylyy y zdorove. Zheneva, 2002 h. 363 s. URL: <https://cutt.ly/knSXnIk> (data zvernennia: 01.05.2023).
13. Politova A. S. Gendero obumovlene nasylstvo v umovakh zbroinoho konfliktu: kryminalno pravovyi aspekt. *Ukrainska kryminalna yustyttsiia v umovakh viiny: materialy VIII (XXI) Lvivskoho forumu kryminalnoi yustyttsii* (m. Lviv, 9–11 chervnia 2022 roku) / uporiadnyk I. B. Hazdaika-Vasylyshyn. Lviv: LvDUVS, 2022. S. 210–214.
14. Nakonechna L. A. Nasylstvo yak naskrizne kryminalno-pravove poniattia: dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2016. 210 s.
15. Bondarchuk A. S. Kryminalno-pravova kharakterystyka pohrozy abo nasylstva shchodo zhurnalista v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2019. 269 s.
16. Pospiszyl Irena. Przemoc w rodzinie jako obszar zainteresowania pracy socjalnej. PRACA socjalna służbą człowiekowi / red. L. Malinowski i M. Orłowska. Warszawa: Żak, 1998. S. 104–113.
17. Sobko H. M. Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni osnovy protydii psykhiichnomu nasylstvu: dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 2020. 791 s.
18. Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk / za red. Yu. S. Shemshuchenka. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv: TOV «Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2012. 1020 s.
19. Karavanskyi S. Praktychnyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy. 5-te vyd., opratsov. i dopovn. Lviv: BaK, 2014. 530 s.
20. Ihnatov O. M. Nasylstvo yak sposib vchynennia zlochynu: poniattia ta sutnist. *Forum prava*. 2010. № 3. S. 144–151. URL: <https://cutt.ly/WnSXIxg> (data zvernennia: 01.05.2023).
21. Davydovych I. I. Kryminalno-pravova okhrona predstavnykiv vlady i hromadskosti, yaki okhroniaut pravoporiadok: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2007. 20 s.
22. Tekst proiektu novoho Kryminalnogo kodeksu Ukrainy: URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
23. Navrotskyi V. O. Naskrizni kryminalno-pravovi poniattia: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. 376 s.

Кваша Р. С. Проблема видів насильства у кримінальному праві України

Проблема насильства та його видів у вітчизняній юридичній науці не втрачає своє актуальності, тим більше сьогодні, коли понад рік триває повномасштабне вторгнення РФ на територію України, що супро-

воджується численними актами насильства різних видів. Основними видами насильства у кримінальному праві традиційно визнаються фізичне і психічне (психологічне). Також можна запропонувати такі класифікаційні критерії виокремлення видів насильства, які не є вичерпними. Залежно від адресата: безпосереднє насильство, за якого насильницькими діями шкода заподіюється виключно потерпілому, та опосередковане насильство, коли шкода заподіюється особам, близьким потерпілому для того, щоб вплинути на поведінку останнього. Залежно від способу поширення доцільно виокремлювати offline насильство, що застосовується «очно», та online насильство, що може мати місце з використанням можливостей мережі Інтернет.

Ключові слова: насильство, війна, кримінальна відповідальність, умисел, фізичне насильство, психічне насильство, психологічний вплив, примус, шкода, сексуальне насильство, гендерно зумовлене насильство, фінансове насильство, протиправна поведінка, насильницька злочинність, потерпілий.

Kvasha R. S. The problem of types of violence in the criminal law of Ukraine

The problems of violence and its types in domestic legal science do not lose their relevance, especially today, when the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine has been going on for more than a year, accompanied by numerous acts of violence of various types. In addition, Russia uses sexual violence as a weapon of war. During the war, the level of particularly violent crime increases significantly. Today's violence is very different from what prevailed in the last century. One of the reasons for the transformation of violence is globalization as one of the main determinants of the emergence of new types of criminal violence. At the same time, a clear differentiation of types of violence has not yet been developed in criminal law science.

In the latest edition of the project of the Criminal Code of Ukraine (January 30, 2023), which was developed by the working group on the development of criminal law of Ukraine, it is proposed to fix the definition of the concept of «violence» in the following wording: «violence is physical influence on another person, in particular by striking, beating, using acoustic, light, thermal or chemical factor or restriction of her personal freedom». The working group, defining the concepts of «violence» and «threat», includes in the content of these concepts what is currently covered by two main types of violence, namely physical and mental. This approach has been criticized, since it is impossible to mix such a type of violence as mental with the latter type – a threat.

It is well known that violence is a complex phenomenon of social reality, which has a dualistic nature and various external manifestations in the form of acts of external human behavior. Violence has two main types, namely physical and mental violence. All other types of violence distinguished in the theory of criminal law of Ukraine and criminology are covered by one of them.

It is also possible to propose the following classification criteria for distinguishing types of violence, which are not exhaustive. Depending on the addressee: direct violence, in which violent actions harm only the victim, and indirect violence, when harm is caused to people close to the victim in order to influence the latter's behavior. Depending on the method of distribution, it is advisable to distinguish between offline violence, which is used «face-to-face», and online violence, which can take place using the capabilities of the Internet.

Until February 24, 2022, scholars considered conflict-related sexual and gender-based violence an international crime or a war crime. Obviously, with the beginning of a full-scale invasion, the problem of this type of violence requires a separate scientific study within the framework of criminal and international law.

Key words: violence, criminal liability, intent, physical violence, mental violence, psychological influence, coercion, war crime, international crime, gender-based violence, sexual violence, financial violence, illegal behavior, violent crime, victim.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-220-226